

השלכות הלכתיות בספרות השו"ת לפסיק רישא בדרבנן

❶ עגלה על חול: שו"ת יחיה דעת (ח"ב נ"ב):

שאלה: האם מותר להוביל עגלה של תינוק בשבת ברשות הרבים, במקום שיש עירוב, בדרך עפר או חול, או שמא יש לאסור משום עשיית חריץ על ידי אופני העגלה?

תשובה: במסכת שבת (דף כב ע"א) נפסקה הלכה כדברי רבי שמעון שאמר: גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. כלומר, שאף שהעושה חריץ בשבת חייב משום חורש, כמו שאמרו בשבת (דף עג:), תנא, החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן. וכן פסק הרמב"ם (בפרק ז מהלכות שבת הלכה ב). בכל זאת הגורר כלים שאינו מתכוין בגרירתו לעשות חריץ, אלא להעביר הכלים מפינה לפינה, מותר, שדבר שאינו מתכוין מותר...

ומה גם שיש עוד סברא להתיר בזה על פי המשנה (בביצה כג:): שאפילו לרבי יהודה שסובר דבר שאינו מתכוין אסור, מותר לגרור עגלה על גבי קרקע, מפני שהיא כובשת...

ושוב ראיתי בשו"ת חלקת יעקב חלק א' (סימן סו) שכתב גם כן שאפילו לדעת המגן אברהם שאוסר בגדולים מאוד, כאן יש להקל, ואף על פי שיש מחלוקת בעגלה של קטן אם היא כובשת או עושה חריץ, כאן דהוי כלאחר יד יש להקל וכו'... אמנם לכאורה יש מקום לומר שזהו דוקא כשמוביל את העגלה בקו ישר, שבוה אין עשיית החריץ בגדר פסיק רישיה, אבל כשהוא מפנה את העגלה לצדדים כפעם בפעם, אפשר שיש לאסור משום פסיק רישיה, כשגורר אותה לצדדים. וכן החמיר בזה בספר שמירת שבת כהלכתה (עמוד קסג). אולם האמת ניתנה להיאמר, שגם בזה העיקר להתיר, שאפילו אם נניח במונח שעל ידי הפניה לצדדים נעשה חריץ בודאי, ונחשב בגדר פסיק רישיה, מכל מקום הרי מבואר בגמרא (שבת מו:): שאין בזה איסור מן התורה אלא רק מדרבנן...

ופירש רש"י, משום שהחופר והחורץ שחייב משום חורש, הוא דוקא כשחופר וחורץ כדרכו במרא וחצינא, אבל העושה חריץ על ידי גרירת כלים כאלה, הוי כחורש כלאחר יד שאסור רק מדרבנן...

ובפסיק רישיה דלא נחא ליה באיסור דרבנן יש להתיר אף לכתחילה... לפיכך העיקר להלכה להתיר הובלת עגלה של תינוק ברשות הרבים גם בדרך עפר או חול, ואפילו אם מפנה אותה מידי פעם בפעם לצדדים. ובלבד שיהיה שם עירוב כדת.

מהדורה השנייה של שמירת שבת כהלכתה (כ"ח, מב, והע' צט, בשם הגרשז"א):

מותר להסיע עגלת ילדים בשבת וביום טוב, לא רק בכביש סלול, אלא גם בדרך חול, ולא רק להסיעה בקו ישר, כי אם גם להפנותה לצדדים מותר.

הערה שם (צ"ט):

שמעתי מהגרש"ז אויערבך... שהרי הוא רק דוחה את החול לצדדים במקום שכבר נכבש... וכיוון שבפסיק רישא דלא נחא ליה דעת הערוך להקל... ולכן אף דלא קיימא לן הכי... מכל מקום בצירוף עם זה שאינו אלא כלאחר יד ואינו אלא מקלקל, וגם אין זה פסיק רישא שמזיז עפר כזה דשייך בו איסור ריפוי ארעא, נראה דשרי...

Ⓔ בגדים שכאשר פושטים אותם נוצר חשול סטטי היוצר ניצוצות. שו"ת יחיה דעת (ח"ב מ"ו):

שאלה: בגד סינטטי שבשעת לבישתו או פשיטתו במקום אפל נראה שיוצאים ממנו כעין ניצוצות אש, האם מותר ללובשו או לפושטו בשבת, או שמא יש לחשוש משום איסור הבערה בשבת?

תשובה: ראשית כל יש לבאר אם המתכוין בהוצאת ניצוצות כאלה עובר על איסור מן התורה, או אינו אלא איסור מדרבנן, והנה במשנה (ביצה לג ע"א) שנינו: אין מוציאים את האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן הרעפים. וכתב רבינו עובדיה מברטנורא, שאיסור זה מדברי סופרים, שדומה הדבר למלאכה שבורא אש ביום טוב...

ולפי זה יש לומר שהואיל והפושט או לובש בגדים סינטיים בשבת אין לו כל כוונה להוצאת ניצוצות, אף על פי שזהו בגדר פסיק רישיה ולא ימות, כלומר, שעל ידי פעולתו בהכרח יוצאים ניצוצות, והדבר ניכר היטב באפלה...

מכל מקום זהו רק בדבר שעיקר איסורו מן התורה, אבל דבר שהוא שבות מדברי סופרים, כשאינו מתכוין והוא פסיק רישיה דלא נחא ליה, מותר לכל הדעות אף לכתחילה... אמנם הרמ"א.. כתב... בהגה (או"ח/ סימן שלז סעיף ב), שאסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם. וכתבו האחרונים שם, דסבירא ליה דהוי פסיק רישיה, ואף על פי שאינו אלא מקלקל... ועל כל פנים גם הרמ"א מודה במקום שאי אפשר להזהר, שיש להקל בפסיק רישיה דלא נחא ליה בדרבנן. וכדקיימא לן (שו"ע או"ח/ בסימן שכ סעיף ג), דורס אדם ברגליו שלג בשבת ואינו חושש. וכתב הטורי זהב, שאף על פי שאסור לרסק שלג וברד, וכאן הוי פסיק רישיה, כיון שאי אפשר להזהר בזה בימות החורף כשיש שלג וכפור, לא גזרו בזה...

ומכיון שעיקר איסור הוצאת ניצוצות הוא רק מדרבנן, הרי הוא פסיק רישיה דלא נחא ליה באיסור דרבנן, שיש להקל בו אף לכתחילה. ולכן יש להתיר לכתחילה ללבוש או לפשוט בגדים סינטיים בשבת.

Ⓕ הטבעה בחול של נעליים:

שו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח כ"ח):

נשאלתי אודות מי שנועל נעלים שבסוליה שלהם חקוקים אותיות וצורות בולטות, ובדרך הילוכו על אדמת חול, או טיט, או שלג, נחרטים האותיות והצורות בקרקע, ונראים לעין, אם יש להחמיר שלא ללכת בשבת בנעלים אלו משום איסור כותב, או לא.

א. במתני' (שבת קד): כתב באבק דרכים ובאבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור... ותנן נמי התם (שבת קד): כתב לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור... נמצא דבנ"ד שע"י הילוכו נרשם על אדמת חול או שלג או טיט צורת אותיות וכדומה, יש כאן תרתי דרבנן, חדא שאין הכתיבה על דבר שמתקיים, וגם דהו"ל כותב כלאחר ידו וברגלו דפטור...

כיון דבנ"ד הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה... בדרבנן מיהא יש להקל... ויש להעיר בזה ג"כ ממ"ש מהרח"ו בשער הכוונות (בענין שחרית של שבת, דף עד ע"ד): הגיד לי מורי [האר"י] ז"ל, כי פעם אחת הראו לו בהקיץ חכם אחד גדול בדורו, מן הדורות הקודמים אלינו, שהיו דנים אותו בשמים על שפעם אחת היה הולך בדרך ביום שבת, ונכנס מאליו מעט עפר בתוך מנעלו בלתי כוונה, ולא נזהר להסירו, והלך בו ד' אמות ברה"ר, כי בעת הזאת הגיע זמן החכם ההוא להעלותו מדרגה למעלה מן המדרגה שהיתה לו עד אז בגן עדן, ובפעם הראשונה לא נענש על דקדוקי מצות כאלה, ורק עתה שרצו להעלותו למדרגה עליונה יותר היו דנים ומענישים אותו על דקדוקי מצות כאלה. ע"כ. וכן הוא עוד בנגיד ומצוה (דף כג ע"א). ובשער הגלגולים (דכ"ב ע"א). ע"ש. והנה הדבר ברור שע"פ ההלכה אין שום איסור בזה, שהרי מתעסק בעלמא הוא אצל הוצאה, ואין בזה אלא איסור דרבנן... וגם הוא הוצאה כלאחר יד דפטור... וגם הוא דבר שאינו מתכוין, ואף דהוי פ"ר, מ"מ פ"ר דלא איכפת ליה הוא, ובתרי ותלת דרבנן, ודאי שמותר אף לכתחלה. ואפ"ה דקדקו עמו בשמים... ומ"מ אין להסיק מזה מסקנא הלכותית להחמיר, שאין לנו להורות לשעה ולדורות אלא מפני רבותינו הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. והן עתה ראיתי בחסד לאלפים (סי' שא אות כ) שכ', האר"י ז"ל ראה אדם א' שמת שהיו מענישין אותו על שלא נזהר פ"א כשנכנס מעט עפר במנעלו, ויצא בו לרה"ר, ונענש ע"ז כשרצו להעלותו למדרגה עליונה. ולכן: חיובא רמיא עלן להזהר בזה שאם נכנס עפר למנעל ברה"ר לא ילך עד שיסירנו. ע"כ. וכן הובא ביפה ללב ח"א (די"ט סע"ב). ובמחכ"ת וחסידותו, אין זה מן הדין כלל, ולא יכון ע"ז לשון חיוב. ואנו אין לנו אלא דברי רבותינו הפוסקים וכלליהם... אבל אין פוסקים הלכות ע"פ סיפורי מעשיות, ולא בשמים היא... וברור הדבר שאין לדיין אלא מה שענינו ראות מפני הש"ס והפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

④ **שעוני יד** שההליכה איתם גורמת להם להיטען.

שו"ת חלקת יעקב (או"ח קי"ג):

אם מותר לשאת בשבת שעוני יד הנערכים מעצמם, במקום שיש עירוב.

לכבוד הרב הגאון חו"ב תמים במעשיו וכו' ר' שלמה בוימגרטן ראב"ד דקהל יראים בוועזען וכעת בלונדון יצ"ו. אחדשה"ט כיאות לערכו הרם.

הנה ענותו תרבני לשאול חו"ד, על ידי אחיו הרב ר' אביגדור, בניהון השעונים של יד החדשים הנעשים באופן שאין צורך להעריכם רק הם נערכים מעצמן ע"י נענוע של יד המתנענע בכל פעם לתומו, בקיצור הם נערכים שלא במתכוין ורק הוי פסי"ר אם מותר לישא בשבת שעון כזה על ידו כיון שהוא נערך על ידי פסי"ר... ומעתה נחזי אנן בני"ד בהערכת השעון בשעת הילוכו הוי רק איסור דרבנן כהסכמת האחרונים, וכשנתערך מאליו הוי כלאחר יד וב' דרבנן, וא"כ מותר לנשאו בשבת...

⑤ מצלמות ליד הכותל:

שו"ת יביע אומר ח"ט או"ח סימן ל"ה:

(א) הנה בימים אלו הציבו אנשי הבטחון מצלמות בעיר העתיקה בירושלים, ברחובות המובילים אל הכותל המערבי, שמצויים שם גוים רבים, בכדי שיוכלו לזהות את העוברים ושבים, על מנת לאבטח את הבאים להתפלל בכותל המערבי, והמצלמה פועלת באופן אוטומטי במשך כל שעות היום, לצלם את מה שנראה ברחוב, ונשאלתי אם מותר ללכת בשבת ברחובות אלה, שאע"פ שההולך לתומו אינו מתכוין להצטלם כלל, מכל מקום הוא בגדר פסיק רישיה, וא"כ אולי ההולך בשבת אל הכותל המערבי דרך רחובות אלה, יצא שכרו בהפסדו?

(ב) והשבתי להתיר, כי העובר לפני המצלמה, אפילו אם היה מתכוין להצטלם במצלמה ההיא, אינו עושה שום איסור דאורייתא, וגרע ממאי דקי"ל (שבת צג א) מסייע אין בו ממש, שהרי אפילו אם לא היה עובר שם, מכוננת הצילום עושה את פעולתה באופן אוטומטי, ומצלמת את כל המתרחש ברחוב ההוא.... אין איסור בנ"ד משום פסיק רישיה, דהא הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה...

(ו) ויש להוסיף לסניף להתיר בנ"ד ע"פ מ"ש הרשב"א בחידושו לשבת (קז א), שלמד מהירושלמי, שמותר לנעול לכתחלה את ביתו לשומרו, ולשמור גם הצבי אשר בתוכו, שכיון שהוא עושה לצורך ביתו לשומרו, אף על פי שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא, מותר. ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד. והר"ן (סוף פרק האורג) תמה מאד ע"ז, דאטו מפני שהוא צריך לשמור את ביתו, נתיר לו לעשות מלאכה בשבת, ולא עוד אלא שאפילו אם אינו מתכוין לנעול בעד הצבי, כל שידוע שהצבי בתוכו, ושאי אפשר שלא יהיה ניצוד בתוכו, אסור, דהיינו דאמרינן (שבת קג א) מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות... וראיתי להגאון ישועות יעקב (סי' שטז סק"ה) שכתב ליישב דעת הרשב"א [ש]הנועל ביתו לשמירת הבית שגוף העשייה תמיד היא פעולת היתר, אלא שנזדמן שצבי היה בתוך הבית והוא ניצוד ממילא ע"י נעילת הבית, ואין האיסור בגוף העשייה, זה לא מקרי פסיק רישיה, כיון שיש כאן שני ענינים נפרדים... ולפ"ז כאן ג"כ שההולך ברחוב ההוא על מנת להתפלל, וכיו"ב, אין

בהליכה עצמה שום איסור, והיא בודאי פעולת היתר, אלא שנודמן שיש שם מצלמה המצלמת כל עובר ושב, ואלו הם שני ענינים נפרדים, ולא שייך כאן דין פסיק רישיה, אליבא דהרשב"א, וכיון דלא ניחא ליה, לכ"ע יש להתיר... מסקנא דדינא להתיר בנ"ד לעבור בשבת דרך רחובות אלו אל הכותל המערבי, וכן שמעתי מפי מגידי אמת שכן פסק הגרש"ז אוירבך. וכן עיקר.

⑥ מנורות נדלקות ברחוב:

שו"ת חשב האפוד (ח"ג פ"ג; הרב חנוך דוב פדווא):

יש היום המצאה חדשה לשמירה מגנבים והיינו שיש אור אלעקטרי אשר אם איזה איש מתקרב לו נדלק וזה מפריע להגנב כמובן והרגשת האור הזה כל כך חזקה אשר אם רק איש מתקרב להבית מבחוץ הוא נדלק. והשאלה היא אם מותר לעבור בשבת על יד הבית כיון שעל ידי זה יהיה נדלק אותו אור וכשממשיך בדרכו הלאה הוא נכבה; וכמובן האיש העובר עובר לפי תומו והוא דבר שאינו מתכוין אלא שהוא פסיק רישא דלא ניחא ליה כי לא ניחא ליה כלל שיהיה האור הזה נדלק... והנה שיטת הרשב"א... שמותר לנעול לשמור ביתו אף על פי שעל ידי כך נצוד הצבי ממילא... ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי לבד... והנראה בכוונת השלטי גיבורים (שהסביר את הרשב"א) כי פסיק רישיה היינו כורת הראש שהיא הדרך להמית... אבל הנועל דלת והצבי בתוכו, אין זה הדרך לצוד צבי, על כן לא אכפת לן מה שזה פסיק רישיה... ומעתה יש לנו לומר... כי ודאי ללכת ברחוב אין לו שום קשר עם הדלקה או כיבוי נרות וגם אינו מתכוין לכך ואם הוא פסיק רישיה – ודאי לא ניחא ליה; ולכן אם קשה לו להימנע מלעבור דרך שם יש להקל.

⑦ אדם שהוא בריא כעת, אך יודע שאם יעשה ילך מהר בשבת, יהיה לו קוצר נשימה ויצטרך לקחת תרופה. האם מותר לאדם להכניס עצמו למצב שהוא יודע בוודאות שבעקבותיו יצטרך לקחת תרופה בשבת? ציץ אליעזר (י"ז, י"ג):

שאלתו היא, אם מותר בשבת לאחד שהוא בריא להכניס עצמו למצב של חולה שאין בו סכנה הנופל למשכב שמותר לו ליקח סמי רפואה, ואז ליקח את הרפואה. והדבר נוגע לו למעשה היות והוא חולה במחלת האסטמה באופן קל מאד, וכרגיל אין זה משפיע על בריאותו ולא כלום, אבל כשהוא מתאמץ או רץ או עולה במעלה ההר מיד נשימתו נקצרת, באופן שאין בו סכנה, ומכיון שמקום התפלה שלו בשבתות נמצא במעלה הר תלול ואין מקום תפלה אחר, ולכן הנהו מסופק אם מותר לו לעשות את ההילוך ואחר זה ליקח הרפואה המאפשרת לו לנשום יותר בקלות, או"ד שצריך לשבת בשבת בביתו ולא לצאת לתפלה, ואת"ל שלתפלה ולקרה"ת מותר מה הדין לטיול שלא לדבר מצוה בזה, וכמו"כ מסתפק ושואל אם אפשר ליקח התרופה לפני שיוצאים לדרך, ומה העדיפות לענין שבת עכ"ד.

וזאת תשובתי ע"ז בס"ד.

לדעתי אין צריך עבור כן לשבת בשבת בביתו ולא לצאת לתפלה, ואין צריך אפילו למנוע עבור כך מלצאת לטיול לשם עונג שבת, אלא סבור אני כי יש להעדיף לקחת את התרופה לאחר מיכן לכשיקבל את ההתקף, וזאת היות וכבו' כותב לאחר מיכן במכתבו "שלא תמיד נהיים חולים מההליכה ואפשר שבאם ביום שמזג האויר נוח והולכים לאט לאט שלא יחלו, רק קשה לשער זה ובפרט בימי החורף העזים", ומכיון שכן אין זה עכ"פ בגדר של פסיק רישא שיחלה עי"כ, ובאיסור דרבנן הרי מתירים אפילו לעשות גוף האיסור היכא שאינו מתכוין והוא לא פסיק רישא [ואפילו בפסיק רישא ישנם הרבה מהפוסקים שמתירים באיסור דרבנן ואינו מתכוין], וא"כ מינה דיש ללמוד במכש"כ שיש להתיר בשופי עשיית פעולה שאינה גוף האיסור ויכולה רק להביא שיצטרכו בגין זה כך לעשות גוף האיסור שמדרבנן ואשר אז זה יהיה בגדר של היתר, והוא לא רק שאיננו מתכוין לכך אלא שברצונו שלא יבוא בכלל לידי כך, [הרבה יותר מאילו עושה בשל חבירו שלא ניחא ליה, כפי שנזכר להיתר בפוס'] וזהו איפוא הא הרי הדבר שבנידוננו, שבההליכה אין שום איסור ויכול רק לבוא עכ"כ שיצטרך לאחר מיכן לעשות פעולת איסור מדרבנן, היא לקחת התרופה במקרה של התקף והוא איננו מתכוין לכך ואדרבא רצונו העז שלא יבוא לידי כך, ועוד יתירה מזו דכשיבוא לידי כך אזי איננה כבר פעולת איסור כלל כי מותר לו אז לקחת את התרופה, וא"כ יש להתיר זאת בשבת, ללכת אל יעדו, ולא רק בביהכ"נ לקרה"ת ולתפלה אלא גם לטיול שיהא לו עי"כ עונג שבת....